Türkiyat Araştırmaları Dergisi
Sayı:4, KONYA 1997, s. 237-249

DEDE ÖMER RÛŞENÎ

Dr. Semra TUNÇ*

Halvetîliğin Rûşeniyye kolunun müessisi bulunan Dede Ömer Rûşenî** 15. Yüzyıl Tekke edebiyatı içinde gerek eserlerinin sayıları gerekse muhtevaları hasebiyle önemli bir yeri hâizdir.

Dede Ömer, Aydın ili Tire yakınlarında Güzelhisarlı'dır[1]. Doğum tarihi belli değildir. Dede Ömer Rûmî[2] diye bilinen şair, aydınlı olmasına nisbeten Rûşeni mahlasını kullanmıştır[3]. Gençliğinde "Ulûm-i zâhireye tâlib olmuş" ve memleketinden ayrılarak Bursa'ya gelmiştir. Burada bir süre

* Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

** Türk Edebiyatında Dede Ömer'den başka Rûşenî mahlaslı iki şâir daha vardır.

I. Rûşenî: Nüsha taramaları esnasında karşılaştığımız 178 beyitlik "Tuhfe-i Gevher-nizâm" adlı küçük bir mesnevinin sâhibidir. Eserin te'lif tarihi son beyitte 1155/172 olarak kaydedildiğine göre Aydınlı Rûşenî'den sonra ikinci Rûşenî olmalıdır.

II. Rûşenî: Yalnız tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid ve Tuhve-i Nâ'ilî'de kayıtlı olan Diyarbakırlı Rûşenî 1244/1828 yılında doğmuş, çeşitli idârî görevlerde bulunmuştur. Arapça ve Farsça'yı iyi bildiği kaydedilen Rûşenî'nin "selika-i kitabet"te de akranlarından üstün olduğu belertilir. (Ali Emîri, Tezkire-i Şu'ara-yı Âmid, Matba'a-i Âmidî, Dersaâdet, 1328,z C. I, s. 416-418; Na'il Tuman, Tuhfe-i Na'ilî, Milli Ktp. Yazmalar Böl. No; 611/1. C. I, s. 553).

[1] Sorarsan tuhfesi Mısr'un şekerdür
Velî Aydın ilinün Rûşenî'dür (Gaz. 20/5)
Miskîn hakîr Rûşenî'nün aslın sorar isen
Aydın ilinde Tire yanında Güzelhisar'dur. (Müf. 7)

[2] Sadık Vicdânî, Tomar-ı Turûk-ı Âliyye'den: Halvetiyye, Efkaf-ı İslamiyye, İst. 1337 (1918), s. 41

[3] Sehi, Heşt Bihişt, Matbaa-i Âmid, İst. 1325 (1907),
-Latifî, Tezkiretü'ş-Şu'arâ, İkdam Matb. İst. 1314 (1896), s. 48
-Lami'î, Nefehâtü'l-Üns Tercümesi, Âmire Matb. İst. 1270, s. 576

nefsine uyup "şûrîdelikler" yapmış, zaman zaman dostlarını hicveder mahiyette manzumeler kaleme almıştır[4].

Bursa'da bulunduğu sıra şâir Melîhî ile de ahbablığı olmuş[5] muhtemelen "gönül" tedifli muhammesi bu dönemde kaleme alınmıştır. Önceleri sefîh bir hayat süren Rûşenî, Bursa'da Balıkçıoğlu Hızır Balî adlı bir gence muallimlik yaparken âşık olur. Dile düşer. Mahbubdan kurtuluş imkanı olmadığını gören Ömer Rûşenî, bir hücreye çekilir ve onu teshir için adını "vird-i zebân" eyler. Bunun üzerine birkaç gün sonra âlem-i gaybdan Hızır Aleyhi'sselâm gelir ve böylece şâir mahbûbun adını anarak gerçek Hızr'ı bulur. Bu olaydan sonra "terk-i diyâr-ı yâr" edip Karaman'da irşâdla meşgûl olan ağabeyi Halvetî şeyhi Alaaddîn-i Halvetî'nin yanına gider. Onun vasıtasıyla da Bâkü'de Pîr-i Sânî Seyyid Yahyâ Şirvânî (öl. 869/1464) nin hizmetine girer. Şeyhinin himmeti ve kendisinin gayreti ile "aşk-ı mecâzîsi aşk-ı hakîkîye muntakıl" olur[6]. Böylece Rûşenî'nin önceden "melâhi" cinsinden olan sözlerinin sonradan "ser-â-ser'ilahi" olduğu da Nefehâtül-Üns'te kaydedilmektedir[7].

Dede Ömer, Yahyâ Şîrvânî'nin halifesi olarak şeyhinin emri ile Gence, Karabağ, Berde'a ve Tebrîz'de irşadla meşgul olmuş, tarîkatin nûrlarını yaymıştır[8].

Şeyhinin ölümünden sonra ise post-nişînlik makamına oturur ve Halvetîliğin Rûşeniyye kolunu te'sis ederek Tebrîz'de irşâda devam eder. Birçok muhibbi ve mürîdi olmuştur. Akkoyunlu sultanı Uzun Hasan (862/1457-883/1478) ve karısı Selçuk Hatun (öl. 896-1490) da Rûşenî'nin muhiblerindendir[9]. 15. Yüzyıl sonu ve 16. Yüzyıl başlarında yaşayan İbrahim Gülşenî'de Rûşenî'nin halîfesidir.

---

[4] Mecdî Efendi, Tercüme-i Şakâyıku'n-Nu'maniyye, s. 281
[5] Sehî. a.g.e. , s. 63
[6] Mecdî Efendi, a.g.e. , s. 282
[7] Lâmi'î, Nefehâtü'l-Üns Tercümesi, Âmire Matb. , İstanbul, 1270, s. 576
[8] Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, İst. , 1333 (1914), C. I, s. 86
[9] Mecdî Efendi, Şakayıku'n-Nu'maniyye Tercümesi, s. 252

892/1486-87 yılında ölen Rûşenî Selçuk Hatun'un Tebrîz'de kendisi için yaptırdığı zâviyenin hazîresine gömülmüştür[10]. Şeyh Necm ölümüne şu tarihi düşmüştür:

آفتاب دین و دانش روشنی
از نظر شام اجل کرد ید فوت
دیدمش در خواب دی شب گفتمش
چیست تاریخ تو گفتا موت موت

[11] (Mevt mevt = 892/1486-87)

Eserleri

1. Miskinlik Kitâbı (Miskîn-nâme): Adını başındaki bir miskin ile karınca arasında geçen hikâyeden alan eser tasavvufi bir mesnevidir. Eserde tasavvuf ve sufinin değişik tarifleri, büyük sûfilerin görüşleri ve Şeyh Siblî'ye ait hikayeler mevcuttur. 40 hikaye ve latifeden oluşan eserin te'lif tarihi 889/1484'tür.

"Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün" kalıbıyla yazılan eser 1200 beyit civârındadır. Rûşenî'nin tarafımızdan görülen 31 yazma külliyât nüshasında Miskin-nâme mevcuttur. Eser üzerinde bir öğretim üyeliği tezi yapılmıştır[12].

2. Çoban-nâme: Mevlânâ'nın Mesnevi'sinde 97 beyitlik "Musa ve Çoban" hikayesinin Türkçe olarak genişletilmiş te'lifidir.

Mesnevi Farsça mensur bir "Mukaddime" ile başlar. Burada Rûşenî Hz. Peygamber'e, ailesine, ashabına ve ona uyanlara salât ü selâm

[10] Sehî, a.g.e. , s. 64
[11] "Din ile ilmin güneşi Rûşenî'yi ecelin karanlığı gözden kaçırdı. Dün gece onu rüyâda görüp dedim:
-Senin tarihin nedir?
-Ölüm ölüm!dedi." (Lami'î, a.g.e. , s. 576)
[12] Mustafa Uzun,Dede Ömer Rûşenî ve Miskinlik Kitabı, Marmara Ü. İlahiyat Fak. İst. 1982

gönderdikten sonra bazı dostlarının kendisinden Mesnevî'nin bir köşesinde gizli bir hazine gibi kalmış olan çoban kıssasını Türkistan'da yâdigar kalsın diye Türkçe'ye çevirmesini istediklerini bu yüzden hikâyeyi tercüme ettiğini kaydeder. Ardından da Mevlânâ ve Mesnevî'sine övgü vardır.

Te'lif tarihi 1475 olarak verilen eser "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" kalıbıyla yazılmıştır. 517 beyittir[13].

3. Ney-nâme: Ney-nâme de Mesnevî'den mülhem yazılmış 1082 beyit civarında bir mesnevîdir. Eser, tespit edilen nüshaların çoğunda 89 beyitlik Mevlânâ ve Mesnevî'nin medhini içeren bir manzume ile başlar. Ancak bu mesnevi şeklinde medhiyye, külliyat nüshalarının bir kısmında ise Dîvân'ın başındadır.

Eser Mesnevî'de neyin ahvalinden bahseden beyitlerin çevirisiyle başlar. Daha sonra neyin İlahî sırları terennüm edişi, mecâzî ve tasavvufî mahiyette uzun uzadıya anlatılır. Bu vesileyle tasavvuf, tarîkat âdâb ve erkânı, tarîkat-i Halvetiyye,ehl-i tarîk tarif edilir.

Ney-nâme'nin asıl vezni Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün'dür. Arada konu değiştikçe vezin değişikliği de göze çarpar. Asıl vezinden başka "Mefa'ilün Mefâ'îlün Fâ'îlûn" vezni kullanılmıştır.

4. Der-Beyân-ı Sıfat-ı Kalem (Kalemiyye): 99 beyitlik bu eser de mesnevî şeklinde olup "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" vezni ile te'lif edilmiştir. Bazı külliyat nüshalarında Dîvân'a dahil edilmiş, bazılarında ise Ney-nâme'nin sonundadır.

Eser kalemin sıfatlarını kalemi konuşturarak tasvvufi fikir ve yorumlarla birlikte anlatan allegorik bir manzumedir.

5. Silsile-nâme-i Meşâyıh (Silsile-nâme): Tarîkat-ı Halvetiyye silsilesini veren Farsça bir kasîdedir. Rûşenî'den sonra yapılan eklemelerle 42 beyite çıkmıştır. Hz. Ali'den başlayarak Halvetî Tarîkatı ululanını sayar. "Fe'ilâtün Mefa'ilün Fe'ilün" kalıbıyla yazılan eser, meşâyıha du'a ve Halvetî tarikatının devamını Cenâb-ı Hak'tan niyaz ile biter.

[13] Hasibe Mazıoğlu, "Dede Ömer Rûşenî ve Çoban-nâme'si", I. Milletlerarası Mevlânâ Kongresi Tebliğleri (3-5 Mayıs 1987), S. Ü. Yay. Konya, 1988, s. 49-50

6. Âsâr-ı 'Aşk: Bazı kaynaklarda Rûşenî'nin dînî tasavvufi mesnevîsi[14] bazılarında ise şiirlerinden seçmeler[15] olarak kaydedilen bu eser gerçekte Miskîn-nâme'dir. Ancak Miskîn-nâme'nin tespit ettiğimiz yazma nüshalarında eserin bu adla anılmasına delil olacak bir kayda rastlanmamıştır. Miskîn-nâme'nin matbû nüshası ile yazma nüshası arasındaki fark yalnız eser adının zikredildiği beyitlerde "Miskînlik Kitâbı" yerine "Âsâr-ı 'Aşk Kitâbı" isminin olmasıdır. Sözü edilen beyitler;

Yazmalarda:

Çü cem'itdüm bu pend-i şeyh ü şâbı

Adı konıldı Miskînlik Kitâbı

İrişdi hatme Miskînlik Kitâbı

Hitâm-ı misk olup müşgîn hitâbı

Matbû nüshada:

Çü cem'itdüm bu pend-i şeyh ü şâbı

Adına dindi Âsâr-ı 'Aşk Kitâbı

İrişdi hatme Âsâr-ı 'Aşk Kitâbı

Hitâm misk olup müşgîn hitâbı

şeklindedir. Görüldüğü üzere "Âsâr-ı 'Aşk" asmi Miskînlik Kitâbı'nın yerine konmuş, ancak eserin veznine tam anlamıyla uymamaktadır.

Âsâr-ı 'Aşk adıyla basılan Miskîn-nâme nüshasının sonunda "Manzûme-i Rûşenî" başlığı ile şiirlerinden bir kaçı da bulunmaktadır[16].

---

[14] Bağdatlı İsmail Paşa, Hediyyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musanifin, MEB. İst. 1951, C. I, s. 94.
-V. Mahir Kocatürk, Türk Edebiyatı Tarihi, Ayyıldız Matb, Ank, 1964, s. 282

[15] Hasîbe Mazıoğlu, "Eski Türk Edebiyatı" Türk Ansk. C. 32, Sayı; 256, s. 106

[16] Âsâr-ı 'Aşk, Şirket-i Sahafiyye-i Osmaniyye matb. , İst. 1314

7. Risâle-i Fî't-Tecvîd ve Fî't Tasavvuf: Kasîde-i Bürde'nin Arapça şerhi ile Rûşenî'nin bir manzumesinin (Dîvân, Gaz. 26) Türkçe şerhinden ibarettir. Bu şiir beyit beyit açıklanmıştır. Milli Kütüphane'de Dede Ömer Rûşenî adına kayıtlı olup[17] te'lif tarihi 1473 olarak verilmiştir.

8. Dîvân: Rûşenî Dîvân'ında bazı yazma külliyatlarda dîvâna dahil edilen Mevlânâ ve Mesnevî medhiyyesi, kalemiyye ve Silsile-nâme dışında, mesnevî tarzında 1 tevhid, 3 münâcât; ikisi na't biri subhiyye (Farsça) olmak üzere 6 kasîde 87 gazel (üçü Farsça, ikisi mülammâ, çoğunluğu na't), 1 müstezâd (Farsça) 4 tercî'bend, 1 terkîb-bend, 1 muhammes (Melîhî'nin "gönül" dedifli murabba'ına nazîre), 3 kıt'a, 3 kısa mesnevî, 4 lügaz, 110 tuyuğ, 11 matla' ve 10 müfred vardır. İçinde 248 manzûme bulunan dîvân toplam 1653 beyit tutarındadır.

9. Kitâb-ı Dil-güşâ-yı Rûşenî: Kataloglarda Rûşenî adına kayıtlı bu esere külliyât nüshalarında rastlanamamıştır. Rûşenî'den bahseden kaynaklarda da zikderilmeyen bu eserin Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde incelediğimiz nüshası, 144 beyitlik "Münâcât, Na't, Der-Medh-i Çihâr-yâr-ı Nebî" ve "Sebeb-i Te'lif-i Kitab" kısımlarından sonra altısı "Makâlât-ı Mev'ize", üçü "Nasîhat", biri "Temsil" başlıklı olmak üzere 41 hikâyeden müteşekkildir. "Hâtime" kısmı ile toplam 865 beyit tutarında olan mesnevînin sonunda muhtemelen müstensihi tarafından kaydedilmiş, Rûşenî'nin biri Arapça-Farsça mülemma iki na'ti ile "Min Kelâm-ı Ümmî Kemâl" başlığı altında bir bölüm vardır. Te'lif tarihi:

Sâl-i hicret dâd sîn ü dâl idi

Tâli-i 'âlem mübârek fâl idi

tarih beyti ile (ض :800+ س :60+ د 4=864/1459) olarak verilmiştir.

Çâşnigir Hasan tarafından istinsah edilen eserin istinsah tarihi 1056/1646'dır. Vezni Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün'dür[18]

Edebî Kişiliği

[17] Yazmalar Böl. A. 637/3

[18] Mahmut Kaplan eserin Saruhanlı Rûşenî'ye ait pend-nâme nev'inden bir mesnevî olduğunu kaydeder (Mahmut Kaplan, Hayriyye-i Nâbî, Atatürk Kültür Merkezi Yay. Ank. 1996, s. 15)

Eserlerinin yurtiçi ve yurt dışı nüshalarının çokluğundan[19] hayli okunan ve rağbet gören bir şahsiyet olduğunu söyleyebileceğimiz Rûşenî Mevlânâ'nın etkisi ve sevgisiyle iki eserinin Mesnevî'den mülhem yazdığı gibi mesnevî tarzında bir manzume ile de Mevlânâ ve Mesnevî'yi övmüştür.

Bir şeyh olan ve kendisini irşâda memur sayan Rûşenî'nin şiirlerinde tabii olarak dînî ve tasavvufî muhtevâ ağırdır. Sık sık Hz. Muhammed (S.A.V.)'e diğer peygamberlere ait kıssalara, dînî, tasavvufi ve efsânevî şahsiyetlere atıflarda bulunur. Gazellerinin ve tuyuğlarının büyük bölümü na't karakterlidir. Bu tuyuğlarda dikkatimizi çeken bir özellik, her tuyuğun Hz Peygamber'in bir uzvunu konu etmesidir. Başdan ayağa doğru bir hilye mâhiyeti arz eden bu tuyuğlar ve diğerleri ile birlikte Rûşenî'yi Türk edebiyatında tuyuğ şairlerinden saymak gerekir. Bunlar dışında din dışı diyebileceğimiz birkaç gazel ve tercî'-bendleri öğüt niteliği taşırken (Gaz. 71-72, Tercî I, II, III, IV), Aydın (Gaz. 20), Tebrîz (Farsça, Gaz. 25) ve Bursa'yı öven (Gaz. 75) gazelleri vardır. Bu manzumeleri ise onun sadece tekkesine çekilip dış dünyâ ve çevresiyle ilişkilerini kesmiş bir mutasavvıf değil aksine, tabiatı ve çevresini gören bir kişi olduğunu gösterir.

Şiirlerinde dînî-efsânevî şahsiyetler yanında Leylâ, Mecnûn, Hüsrev, Şîrîn, Ferhâd, Vâmık, Azrâ gibi klasik mesnevî kahramanlarını da görmek mümkündür:

Belki Mecnûn olmayan göremez

Hüsni keyfiyyetini Leylî'nün (Kas. V/10)

Bir sencileyin Husrev-i Şîrin-dehen içün

Bin bencileyin suhte-i Ferhâd gerekdür (Gaz. 14)

Eserlerinde hemen hemen bütün mutasavvıf şâirler gibi devlet büyüklerine övgü ve onlardan herhangi bir taleb söz konusu değildir. San'at kaygısıyla ifadesinin ağırlaştığı, samîmiyetten uzaklaştığı da görülmez. Ancak Vasfi Mâhir Kocatürk'ün dediği gibi "Bu koca şeşh şekil, renk ve edâ

[19] Şu andaki bilgilerimize göre çoğu külliyât olmak üzere 36 nüsha.

bakımından san'atkâr değildir"[20] hükmünü vermek de doğru olmaz. Şâir hitâb ettiği kitleye göre söylemesine rağmen bizce dîvân şiiri gilineğinden tamamıyle uzak kalmamıştır. Zîrâ, Rûşenî dîvân şiiri geleneğine vâkıf bir şâirken, tarîkate intisâb eder ve böylece şiirlerinin rengi ve edâsı elbette değişir. Fakat aşağıda vereceğimiz örneklerde görüleceği üzere hiç de Şeyhî ve Necâtî'den aşağı kalmayacak güçte söyleyişleri vardır:

Gökde dönerler ayakları yire irmeyüben

Yüzüne alnuna teşbîh ideli mihr ü mehi

(Gaz. 78/5)

Sanman ki âşık içün ma 'şûk özi göyinmez

Pervâne yandugıyçün içi yanar çerâgun

(Gaz. 38/3)

Ol kadar âh eyledüm ki âh elümden âh ider

Nâlemi anma ki nâlem nâleyi nâlân ider

(Gaz. 24/2)

Zülfin benefşe gördi boynı eğildi kaldı

Lâle delürdi düşdi yüzin göreli dağa

(Gaz. 73/4)

Lebleründen sen bana bir bûse itmişdün 'atâ

Ger peşîmân oldun ise virdügün gel yine al

(Gaz. 46/3)

Sâyen ne yire salsan biter nihâl-i 'izzet

İy serv-i sâye-perver başuma bas ayagun

(Gaz. 38/2)

[20] Vasfi Mâhir Kocatürk, Türk Edebiyatı Tarihi, Ayyıldız Matb. Ank. 1964, s. 282

Sataşdum münkiri urdum didi suçum nedür didüm

İşitmedük meger anı it öldürmek yasag oldı

(Gaz. 82/5)

Sad 'aynun ile mîm agzun dâl zülfün göreli

Yâ Nebî gitmez dilümden bir nefes zikr-i Samed

(Gaz. 6/3)

Zaman zaman harflerle oynayan Rûşenî'nin birkaç beytinde hurufiliğe ait yorumlara da rastlıyoruz.

Kaluram yetmiş gidersen yüzümi

Degme fehm itmez menüm bu sözümi

(Kalem. 45)

" قلم " kelimesinin ebcede göre değeri 170'tir. (" ق =100", " ل =30", " م =40"). Böylece yüzü yani " لم ",[1] gidermekte 70, yani " "kalır ki bu da hurufilikte kalemin rumûzu olur:

Başum ayagum gidende sî kalur

İki harfüm gidicek birsi kalur

(Kalem. 46)

Yine "kalem- قلم"i konuşturmuş, başı " ق " ve ayağı " م " gidince "sî=30" kalması " ل =30"ın kalması demek olur.

Dîvân şiirinde pek nadir görülen ve uygun kullanıldığında ustalık sayılan redd-i matla'ı biri Farsça üç gazelinde görüyoruz (Gaz. 4, 43, 66).

San'at kaygısı yoktur demiştik. Ancak Rûşenî'de san'atlar san'at yapmak için değil kendiliğinden meydana gelmiş hissi verir. Hiçbir zorlama sezilmez. Daha çok tecnîs olmak üzere telmih, tecâhü'l-i ârif, teşbîh, tenâsüb, irsâl-i mesel, mecâz, istiare, gibi san'atların güzel örnekleri vardır. Özellikle tuyuğlarında tecnîsin güzel örneklerini görmek mümkündür. Dili çok sade ve

söyleyişi samimidir. Necâtî'de yoğun olarak görülen atasözleri ve deyimlerin, Rûşenî'de de oldukça çok kullanıldığını tesbit ediyoruz.

Âteş-i ışk ile yandı tutuşup gönlüm gözüm

Bu meseldür ki "yanar kuru yanında dahi yaş"

(Gaz. 31)

"Yirün kulağı vardur" âheste söyle sözün

Söyleme bakmayınca sözüni sol u sağa

(Gaz. 72)

Agzun' öykündügi içün gonçe

Gül sabâya didi "kulagını bur"

(Gaz. 21)

Ne gördi ne işitdi aceb zâhid-i hod-bîn

"Yanguya ürür kûr köpek" tek hele ürdi

(Gaz. 81)

Arapça ve Farsça'yı şiir yazacak kadar bildiği anlaşılan (Subhiyye, Gaz. 4, 7, 25, 75, 87, müstezâd) Rûşenî'nin samimi, sade ve Türkçe lehine şuûrlu şiirler söylemesi dikkat çekicidir. Vezin, kafiye ve redifte 15. Yüzyıl şiirinde görülen bazı aksıklıklar dışında problem görülmez. Zaman zaman imâle ve Türkçe kelimelerde (baş, kaş gibi) med yapılmıştır. Yine kafiye ve redif açısından baktığımızda ise kafiye kelimeleri sırf Türkçe olan gazeller (5, 27, 81) yanında Arapça ve Farsça kelimelerle Türkçe kelimeleri eş değerde görüp kafiye tesis ettiği tespit edilmiştir. Rûşenî daha çok eskilerin kafiye-i müreddefe dedikleri tam kafiye ve cinaslı kafiyeyi kullanmıştır. Rûşenî'nin redifli 31 manzûmesinin 26 sı Türkçe, ikisi Arapça, biri mahlası Rûşenî ve ikisi de Farsça şiiri olması hasebiyle Farsça rediflidir.

Bütün mutasavvıf şâirlerde olduğu gibi Rûşenî'de de Mevlânâ ve Yûnus Emre etkisi vardır. Bu etki ve hayranlık onun Mevlânâ ve Mesnevî

hakkında 89 beyitlik bir medhiyye, Mesnevî'den mülhem iki mesnevî (Ney-nâme, Çoban-nâme) yazmasına vesile olmuştur. Yûnus (öl. 1320) tesirini tasavvufi neşve yanında kelime hazinesi ve samimi, duygulu söyleyişinde görüyoruz. Yüzyılın başında Halep'te derisi yüzülerek idam edilen Hurûfî şâir Nesimî (öl. 1401) ve Hrûfilik etkisi de hissedilmektedir. Ancak Hurûfîlikte olduğu gibi harflerin yorumları ve sembollerle ifade görülse bile Rûşenî'nin hurûfi olmadığı kesindir. Onda tespit ettiğimiz harflerle ilgili yorumlar daha çok san'at yapma tezahürü şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bunları şâir dîvân şiirinin bir malzemesi gibi kullanılmıştır.

Bursa'da arkadaşlık ettiği Melihî'nin de Rûşenî üzerinde etkisinden söz edelim. Melihî ile çok yakın arkadaşlıkları olduğunu ve birbirleri ile ilgili lâtife ve menkabeleri bulunduğu Sehî tezkiresinde bildirilir[21]. Melihî'nin "gönül" redifli murabba'ına beş bendlik muhammes nazire demiştir.

Türk edebiyatında daha çok sade ve samimi na'tleri ile dikkati çeken birçok şâir tarafından şiirleri tanzir edilen Rûşenî'nin tesîrinin en çok hissedildiği şâir halifesi Diyarbakırlı İbrahim Gülşenî'dir. Gülşenî hemen hemen bütün şiirlerinin makta' beyitlerinde kendi adı ile birlikte şeyhi Rûşenî'yi de zikretmiştir. Ayrıca şeyhi'nin şiirlerine de nazireleri vardır.:

Gülşenî'nin;

Gel bâğa girüp seyr idelüm bir sen ü bir ben

Gül kimi ele câm alalum bir sen ü bir ben[22]

matla'lı gazeli, Rûşenî'nin;

Gel gel ki gülistâna (girüp) bir sen ü bir ben

Seyr idelüm ey serv-i revân bir sen ü bir ben

(Gaz. 62)

[21] Sehî, a.g.e., s. 63

[22] Rûşenî ve Gülşenî Dîvânı, DTCF Ktp. A. 289, vrk. 145a

Dede Ömer'in dînî ve tasavvufî şiirleri dışındaki manzûmeleri ya içtimâî hayata ait düzensizlikler veya öğütler ihtivâ eder mahiyettedir. O;

Biz mest-i harâb u mey-perestüz

Mahmûr-ı sabûhî-i Elestüz

(Tercî, IV)

vasıta beyitli tercî ' -bendiyle Bağdadlı Rûhî'yi etkilemiş ve Rûhî meşhûr terkîb-bendini yazmıştır[23].

Rûşenî'nin özellikle Rûşeniyye ve Gülşeniyye'ye mensup şâirler üzerinde her zaman te'sîri hissedilmiştir. Diyarbakırlı Gülşenî'den başka Hâletî-i Gülşenî de Rûşenî'nin "Işk" redifli gazeline (Gaz. 37) nazîre söylemiştir[24]. Na'tlerinden özellikle;

Çün doğup tutdı cihân yüzini hüsnün güneşi

Kim ola sevmeye bu vech ile sen mâh-veşi

(Gaz. 76)

matlalı na'ti canlı, duygulu ve samîmi ifâdesi ile çok beğenilmiş, Nahifî[25], Mehmet Üsküdarî[26] ve İzzet Bey[27] tarafından tahmis edilmiştir.

Ayrıca Rûşenî'nin şiirlerinin bazıları da bestelenmiştir. Bu vesîleyle onu Türk güfte yazarları arasında saymak da yanlış olmaz. Bunlar:

Eyâ sultânı kevneynün sözün cümle dekâyıkdur

Letâifdür garâyibdür acâyibdür hakâyıkdur

(Kas. I)

matla'lı na'ti Sabâ[28]

[23] Hasibe Mazıoğlu, "Eski Türk edebiyatı" Türk Ansk. C. 32, Sayı: 256, s. 106

[24] İbrahim Altunel, Hâletî-i Gülşenî, Hayatı Edebi Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı'nın tenkîdli Metni (Basılmamış YLT), S. Ü. Sos. Bil Enst. Konya, 1988, s. 109.

[25] Ali İrfan Aypay, Nahîfî Süleyman Efendi, Hayatı Eserleri Edebi kişiliği ve Dîvânı'nın tenkîli Metni, S. Ü. Sos. Bil. Enst. (Basılmamış DT), Konya 1992, s. 319-320

[26] Nuri Özcan, 18. Asırda Osmanlılar'da Dînî Musıkî. C. II, (Basılmamış Öğretim Üyeliği Tezi), Yüksek İslam Enst, İst. 1982, s. 716.

[27] Dîvân-ı İzzet, s.9.

İy Seyyid-i dü 'âlem vey ârif-i Hudâ-bîn

Sensin iki cihânda peygâmber-i hoş-âyîn

(Gaz. 65)

matla'lı na'ti Eviç[29] ve;

Çün doğup tutdı cihân yüzini hüsnün güneşi

Kim ola sevmeye bu vech ile sen mâh-veşi

(Gaz. 76)

matla'lı na'ti de Rast makamında Dede Efendi tarafından bestelenmiştir[30].

Yine;

Dir idüm gül yüzüne olsa gülün gözi kaşı

Yâ benefşe kohulu hattı kad-i serv-veşi

(Gaz. 77)

matla'lı na'ti de Irak makamında Üsküdârî Âli Çelebi tarafından bestelenmiştir[31]. Bütün bunlar gösteriyorki Dede Ömer Rûşenî Halvetîliğin Rûşenîyye kolunun müessisi olması yanında, bir şâir olarak da meşhir olmuş ve kendisinden sonrakileri etkilemiştir. Ayrıca mesnevî ve dîvân şâiri olarak vasıflandırdığımız Rûşenî'yi tuyuğları ile de tuyuğ şâirleri arasında saymak gerekmektedir[32].

---

[28] Nuri Özcan, a.g.e., C. II, s. 594.
[29] Nuri Özcan, a.g.e., C. I, s. 297.
[30] Nuri Özcan, a.g.e., C. II, s. 553.
[31] Nuri Özcan, a.g.e., C. I, s. 191.
[32] Metin içinde Ruşenî'ye ait beyitler, Semra Aydemir (Tunç), Dede Ömer Ruşenî, Hayâtı, Eserleri Divânı'nın Tenkîdli Metni isimli Yüksek Lisans çalışmasından alınmıştır. Verilen manzûme numaraları bu çalışmaya aittir. (S. Ü. Sos. Bil. Enst. Konya 1990)